

BİLDİRİ METNİ

Bölge Planlamada Kırsal Alanların Önemi Yeniden Keşfetmek: Yeni Bölgecilik Perspektifinde Kuramsal Tartışmalar

Re-Thinking the Importance of Rural Areas in Regional Planning: Theoretical Discussions in the context of New Regionalism

Özer Karakayacı

Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Konya

ÖZ

Küresel ve post-modern akımların etkisiyle birlikte ortaya çıkan yeni kurumsal ve örgütsel yapı, ağ temelli mekânsal ve ekonomik organizasyonlar, sosyo-kültürel süreçlerle ilişkilendirilmiş dinamik mekânsal yapı küresel ağlarla bütünleşerek stratejik, sosyal, ekonomik ve politik merkezlerin ortaya çıkışı ve yeni üretim örgütlenmesi gibi yeni dinamikleri ortaya çıkararak bölgesel kalkınma ve politikalarına ilişkin stratejilerin değişimini zorlamıştır. Bu değişim bölgesel ekonomik kalkınmanın içerik ve kapsamı boyutunda olduğu kadar, bölgesel ekonomik kalkınmada yerleşmelerin ve aktörlerin rol ve önemlerine yönelik tartışmaları gündeme getirmiştir. Bir başka deyişle, geleneksel paradigmlar tarafından göz ardı edilen ya da önemsiz olarak görülen kırsal yerleşmeler, yere-özü ve içsel dinamiklere dayalı kalkınma modelleri yanı sıra mekânsal-iktisadi ve sosyo-kültürel yapısındaki avantajlarıyla bölgesel gelişmenin önemli unsurları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada kırsal alan yaklaşımlarının paradigma kaymalarıyla birlikte nasıl bir değişim süreci geçirdiği ve günümüz bölgesel gelişme politikaları açısından nasıl bir önemi olduğunu kuramsal çerçevede tartışmak hedeflenmiştir. Dolayısıyla, kırsalın sosyo-kültürel altyapısının geliştirilmesi/canlandırılması, yenilikçi/rekabetçi üretim biçimlerinin benimsenmesi ve çeşitlenmesi, mekânsal ve sosyal açıdan gömülü potansiyellerinin diğer bölgeler için üstünlüğe dönüşümüne katkı sağlaması, bölgesel ekonominin motoru haline getirilmesine yönelik tartışmaların kırsala yeni anlam kazandırması, yer odaklı ilişkilerin ortaya konulması ve kır-kent gerilimi yerine işlevsel-alansal/konumsal ilişkiler bağlamında yeni rollerin değerlendirilmesi özelinde politikaları gündemine gelmiştir.

Anahtar sözcükler: Bölge planlama; kırsal bölge; yeni bölgecilik; yerel yetenekler.

ABSTRACT

Dynamic and network-based spatial structure associated with the social-cultural processes, new institutional and organizational structure, which emerges from global and post-modern movements, have forced to the change of strategies about regional development and politics revealing new paradigms such as new production organization and the emergence of strategic, social, economic and politics centers by concreted with global networks. This change has proposed an item for the discussions oriented the importance and role of actors and settlement in regional economic development as well as context and content of regional economic development. In other words, the rural settlements, which have been ignored or seen as insignificant by traditional paradigms, begin to be evaluated as important factors of economic development with the advantages in their spatial-economics and socio-cultural structure alongside the development models based on space and internal dynamics.

In this frame, the main aim of the study is to discuss how a change process the rural area approaches are undergoing and what kind of importance it is in terms of present regional development policies, with the new paradigm shifts in rural area approaches. That new meaning to rural has been gained by discussions about for being an engine of regional economics of rural, for being the resilience to other regions by spatial and social embeddedness in rural, for adopting and diversifying the innovative/competitive production types in rural and for developing the socio-cultural infrastructure of rural, thus, has been on the agenda of politics especially in the evaluation to present new roles in the context of functional-territorial connection instead of rural-urban tension and to reveal the place-based relationships.

Keywords: Local capabilities; new regionalism; regional planning; rural region.

Giriş

Hızlı kentleşme baskısı altında nüfus ve işgücü kaybına uğrayan kırsal alanlar, yeni politikaların etkisiyle çokuluslu aktörlerin mekânsal, sosyal ve ekonomik gelişmedeki rolüne ilişkin farklı yaklaşımlarıyla yazında yeniden kritik bir konuma gelmiştir. İklim değişiklikleri, enerji ihtiyaçları ve gıda güvenliği gibi küresel ölçekli tehditlerle birlikte yaşanan ekonomik darboğazlar karşısında, kırsal alanlar nasıl yeniden canlandırılabilir ve bölgesel ekonominin motoru haline gelebilir tartışmaları, bu değerlendirmelerin odağı olmuştur. Bu tartışmalar kırsal alanların mekânsal, sosyal ve ekonomik unsurlarının yeni ekonomik paradigmalarda çerçevesinde yeniden değerlendirilmesiyle, bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir konumda olabileceği gerçeğini ortaya koymuştur. Özellikle büyük kent çeperlerindeki kırsal karakterli bölgelerin kentsel yerleşmelere göre azalan önemine vurgu yapan geleneksel bakış açılarına eleştiri getiren yeni bölgeci yaklaşımlar, kırsal alanları bölgesel ekonomiler içerisinde kritik konuma getiren kuramsal yaklaşımların temelini oluşturmuştur (Ilbery, 1998:1-2; Woods, 2012:131).

Geleneksel paradigmalara karşı yazında ortaya çıkan yeni bölgecilik ya da üçüncü yol yaklaşımları, bölge/mekân kavramına yüklenen yeni anlam ile kırsal alanları/bölgeleri ilişkili sektörler, kurumlar ve organizasyonlarla birlikte formel ve enformel ağlar ve örgütlenme modellerinin yeniden şekillendiği ilişkisel bir yapı içerisinde ele alırken, bölge planlama pratikleri açısından yeni planlama teorilerinin de ilgi alanına girmeyi başarmıştır. Bu kapsamda, 'mekân' bilgisi, beceriyi, yetenekleri içerisinde barındıran ve geliştiren bir olgu olarak; fiziksel özelliklerin yanı sıra özgünlük, yaşam biçimi, cinsiyet ve kültürel çeşitlilik gibi sosyo-kültürel özellikler ile kırsal alanların gelişmesinde rol oynayan bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Diğer bir deyişle, mekân kırsal alanların sektörel çeşitliliği, işgücü hareketliliği, kurumsal altyapı çeşitliliği gibi 'yere-özgü' avantajlarıyla birlikte mekânın yeniden yapılanmasında farklı düzeylerde mekânsal etkileşimleri irdeleyerek başka herhangi coğrafyalarda bulunmayacak teklikleri ve pozitif dışsallıkları ortaya çıkarmaktadır (Karakayacı, 2016; Smith & Bender, 2017:3-4). Dolayısıyla bu bakış açısı, yeni bölgeci yaklaşımlar perspektifinde 'mekân' ile üretim arasında ilişkisel bir nedensellik olduğu varsayımını güçlendirmiştir. Bu varsayım, mekân kavramının değişen anlamıyla birlikte üretim organizasyonlarında ağ odaklı ve bilgi temelli üretim modellerinin gelişmesiyle kırsal yerleşmelerin uluslararası düzeyde daha rekabetçi olması temeline dayanmıştır. Kırsal alanlar ağ odaklı üretim modelleriyle bölge içinden ve bölge dışından elde edilen örtük ve kodlanmış bilgileri üretim sürecine dâhil ederek tarımsal üretim sürecinde yeniliklerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu yenilikçi süreç hem tarım sektörünün diğer sektörler karşısında yeniden güç kazanması yoluyla rekabet ve istihdam koşullarını düzenlemiş, hem de kırsal alanın sosyal ve ekonomik yapısındaki gelişmeler neticesinde bölgesel ölçekli kalkınma stratejilerinde, kırsalın

önemi yeniden gündeme gelmiştir. Dolayısıyla, mekâna gömülü sosyo-kültürel özellikler açısından farklı potansiyellere sahip kırsal alanlar ağ ilişkilerine ve yeniliklere odaklı tarımsal üretim modelleriyle ekonomik kalkınmanın odağı olmuş ve tarımsal faaliyetlerin yanı sıra imalat ve hizmetler sektörüyle ekonomik çeşitlilik göstererek durağan yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe açık bir mekânsal yapıya evrilmiştir (Halfacree, 1993: 24; Mahon, 2007: 345-346).

Bu çerçevede; çalışmanın amacı yeni bölgecilik perspektifinde kırsal alanların bölgesel ölçekli kalkınma stratejileri içerisindeki önemini keşfetmektir. Bu amaçla, yeni paradigmalarda "kırsal alanların mekânsal ölçekleri, işlevsel-alansal konumu ve sosyal boyutu" gibi yaklaşımların, temelde düşük verimlilik ve azalan ekonomik değer/önem karşısında kırsal alanları yeni bölgeciliğin temel özellikleri bağlamında yeniden ele alan bakış açısıyla bölge planlama ve bölgesel ekonomideki önemini keşfetmeye yönelik kuramsal perspektifler sunulmuştur. Kırsalın sosyo-kültürel altyapısının geliştirilmesi/canlandırılması, yenilikçi/rekabetçi üretim biçimlerinin benimsenmesi ve çeşitlenmesi, mekânsal ve sosyal açıdan gömülü potansiyellerinin diğer bölgeler için üstünlüğe dönüşümüne katkı sağlaması, bölgesel ekonominin motoru haline getirilmesine yönelik politikalar kuramsal çerçevede ele alınmıştır.

Kavramsal Açıklamalar: Kırsal Alan/Bölge ve Yeni Bölgecilik

Kırsal alanlar, 1990'lı yıllara kadar doğal yapının çevresel olanakları ile sosyo-kültürel yapının alışkanlıkları bağlamında tarımsal üretim odakları olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan bölge planlamada ekonomik temelli yaklaşımlar çerçevesinde ele alınan kırsal alanlar, 1990'lı yıllardan sonra bölgesel sorunlara yönelik ilgilerin arttığı hızlı dönüşüme temellenen sosyal, politik, ekonomik ve çevresel mekânın yansımaları olarak yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu değişim üretim dinamikleri açısından ulusal toplum ile kırsal yapının bütünleşmesi olarak gözlenebildiği gibi, kültürel boyutta demografik, politik ve sosyal rollerdeki değişimi zorlamıştır. Dahası, kırsal alanlar artan bir şekilde çeşitliliğin, karmaşık ilişkilerin ve çok boyutlu yapılanmanın mekânı olarak tanınmıştır.

Dolayısıyla, kırsal alanlar kentsel merkezler ile sınırlı ilişkileri olan, ölçek ekonomileri açısından kısıtlı imkânlarla sahip, gelir dağılımı çeşitlilik gösteren, kamusal ve özel servis hizmetlerine erişimi kısıtlı, tarih, kültür, dil, politik kaygılar, iklim gibi temel özelliklerin yanı sıra, çoklu politik ve kültürel etkileşimin meydana geldiği alanlar ve doğal yapıyla bağlantılı kültürel kodların paylaşıldığı, bölge dışındaki ilişkileri zenginleştiren yerleşme modellerinin geliştiği, ekonomik ve sosyal sistemi çalıştıran kurumsal yapının olduğu karmaşık bir yapı olarak tanımlanmıştır (Ortiz-Guerrero, 2013: 50). Bu çerçevede, kırsal alanlar "tamamen kırsal karakterli alanlar olarak değil, kentsel

bölgelerin bazı hizmetlerini içeren alanlar” olarak değerlendirilmektedir (Ortiz-Guerrero, 2013: 50). Dolayısıyla yeni paradigmalarda ana tartışma noktası, kırsal alanlar sınırları belirli coğrafik bir mekân olarak mı yoksa yaşam biçimi, toplumun ilgi ve beklentileri, kültürel yapısı ve girişimci kültürü gibi unsurların tanımladığı sosyal bir çevre (Halfacree & Boyle, 1998) olarak mı tanımlanacağıdır.

Son yirmi yılda, bölge planlama yazınında ortaya çıkan en önemli paradigma olarak gösterilen yeni bölgecilik yaklaşımı ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimin ortaya koyduğu pratiklerin sonuçları üzerinden mekâna ilişkin tartışmaları ön planda tutmuştur. Bu tartışmalar özellikle metropoliten bölgeler üzerinde yoğunlaşırken, kırsal bölgelerin ekonomik darboğazlar karşısında direnç mekanizmaları geliştirme ve kentler karşısındaki dezavantajlı durumunu düzenleme çabası kırsal ekonominin çeşitlenmesi, farklı sektörel aktivitelerin gelişmesi, sosyal ve beşeri sermaye potansiyelinin yükselmesi gibi stratejiler ile tartışmaların kırsal bölgeler üzerine kaymasına yol açmıştır. Çünkü yeni bölgeci yaklaşımlarda, ne 20 yy. başlarına kadar hâkimiyetini sürdüren ekolojik bölgecilik yaklaşımlarında olduğu gibi sanayi devriminin neden olduğu aşırı nüfus yığılmasının yarattığı problemlere odaklı kırsal alanları değerlendirme çabası, ne de bölge bilimcilerin mekânsal analizlere dayalı kantitatif sosyal analiz yöntemleri ve Marksist yaklaşımların bölge içinde ortaya çıkan güç ve sosyal hareketler üzerinden kırsal mekânı tanımlama gayreti vardır. Yeni bölgecilik yaklaşımı ekonomik kalkınma kadar çevresel ve eşitlik temelli konularla ilgilenecek özel coğrafi bölgelere odaklanan ve burada yapıları bütüncül analiz eden, daha kapsayıcı metodlar kullanılarak bilgiye dayalı, problem odaklı ve yer temelli çözüm önerilerini ön planda tutar (Wheeler, 2002: 268-270). Bir başka deyişle, yeni bölgeci paradigma mekânı belirli bir arazi parçası ve bu arazi parçasının üretime yönelik sunduğu avantajlar olarak görmeyen ötesinde, sosyal ilişkilere, farklı beşeri pratiklere, ekonomik, tarihsel ve kültürel çeşitliliklere odaklı ilişkisel boyutta değerlendirir. Bu kapsamda, kırsal bölgeler sadece belirli ekonomik üretim ve sosyal yaşam alanlarının biçimlendiği geleneksel mekânlar olmanın yanı sıra, ekonomik ve sosyal süreçlerin geçirdiği ilişkilerin kompleks bir yapı gösteren yerler olarak ele alınmaya başlanmıştır (Mahon, 2007: 345). Bu kompleks yapı yaşam biçimi, örgütlenme normları, kültürel ve beşeri alışkanlıklar olarak sosyal ilişkilerin ürettiği mekânlardan, ekonomik üretim biçimleri ve organizasyonlarına ve mekânsal kullanım biçimleri ve ihtiyaçlarının biçimlenmesine kadar birçok süreci barındırmaktadır. Bu nedenle yazın, ekonomik paradigmadaki değişimle birlikte kırsal alanda gerçekleşen ekonomik, sosyal, kültürel değişimin mekân ile ilişkisi üzerine tartışmalara yoğunlaşmıştır (Cloke & Goodwin, 1992; Goodwin, Cloke, & Milbourne, 1995; Halfacree, 1993: 24; Mahon, 2007: 345-346). Özellikle evrimci ekonomik coğrafya yaklaşımlarının temel özellikleri olarak kabul edilen rutinler, yol bağımlılığı, artan getiriler, fırsatlar gibi faktörler

üzerinden değişim sürecini tartışmak mekânı teknolojik gelişmeler, bilgi dışsallıkları ve yayılmaları üzerinden dinamik ve çoklu dengelere oturtmuştur (Hassink, Klaering, & Marques, 2014:1298). Üretim ve tüketim aktivitelerine göre açıklanan bu anlayış kırsal mekânın gelenekselden daha çok modern, tarımsal aktivitelerin yanı sıra imalat ve servis hizmetlerinin verildiği, statik yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe doğru bir değişim süreci yaşadığını göstermektedir.

Bölge Planlamada Kırsalın Yeri

Bölge planlama nüfus, altyapı-ulaşım, ekonomik sektörler, sosyal ve kültürel konular gibi birçok işlevsel yapılar ile mekânsal olarak kentsel, kırsal ve kent-kır karakteri göstermeyen diğer kullanım alanlarını içeren geniş mekânlar arasındaki politikaların belirlenmesiyle politik, sosyal ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen kalkınma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Son yirmi yıldan buyana bölgesel düzeyde rekabete dayalı kalkınmayı hedefleyen bölge planlama yaklaşımı ekonomik, sosyal ve mekânsal ağırlıkları nedeniyle kentsel alanlar üzerinde yoğunlaşırken; yeni bölgeci paradigmalarda kırsal yeniden keşfetmesiyle birlikte yer odaklı kalkınma süreçlerinde yeni perspektifler ve tartışmalar gelişmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, kırsal alanlar doğal üretim kaynaklarının kullanıldığı, yüz yüze ilişkilerin yoğun, geleneklere ve göreneklere dayalı yaşam biçimlerinin hâkim, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin yavaş olduğu mekânlar olarak bölgesel kalkınmayı tetikleyecek potansiyele sahip değilken, yerel değerlerin kullanımı ve kullanılmayan kaynakları tetikleyecek yere özgü sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel ağırlıkların yeni kurumsal çerçevede değerlendirilmesiyle bölgesel kalkınmanın önemli hedefi haline gelmiştir.

Bu nedenle, OECD (2006) tarafından hazırlanan bölgesel politikalarda kırsal kalkınma için yer odaklı politikaların anahtar faktörü olan kırsalın çok işlevli yönetimiyle kaynakların değerlendirilmesi ve kimliklendirilmesi ihtiyacına vurgu yapılmıştır. Bu bakış açısı, kırsalın geleneksel problemlerini ortadan kaldırarak tarımsal üretime bağlı bir ekonomik büyümenin yanı sıra turizm, imalat, bilgi ve altyapı gibi çeşitli sektörlerle dayalı yeni ekonomik dinamizmi harekete geçirmiştir. Başta tarımsal üretime dayalı ekonomik yapı, sonrasında ise ekonomik faaliyetleri çeşitlenen kırsal uluslararası ticari ilişkiler kuran ağ odaklı işbirliklerin yapıldığı rekabetçi alanlar haline gelmiştir. Güçlü ve rekabetçi ekonomik yapı kırsal sadece bölge içerisinde farklılaştırmamış aynı zamanda uluslararası düzeyde ticari kuruluşların, STK'ların ve dernek-birliklerin ilgi odağına oturtmuştur. Yani ekonomik faaliyet alanlarındaki çeşitlilik çok aktörlü bir yönetim sürecini beraberinde getirerek, kırsal bölgesel kalkınma sürecinde yerel, ulusal ve uluslararası ölçeklerin etkileşim alanları haline getirmiştir. Bu gelişmeler bölgesel kalkınma sürecinde kırsal alanlara yüklenen anlama ve önemin de değişimine yol açmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Bölgesel kalkınmada kırsal bölgelerin yeni özellikleri

	Geleneksel yaklaşım	Yeni yaklaşım
Hedefler	Tarımsal gelir ve rekabet, gelir eşitliği	Kırsal alanların rekabeti, yerel değerlerin kullanımı, yeni keşfedilen ya da kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi
Anahtar Sektörler	Tarım	Kırsal ekonomiye yönelik kırsal turizm, kırsal imalat, bilişim ve iletişim teknolojileri, sanayi vb. gibi çeşitli sektörler
Araçlar	Teşvikler, destekler	Yatırımlar
Temel Aktörler	Merkezi hükümetler, çiftçiler	Küresel, ulusal ve yerel düzeyde yönetimin tüm katmaları, kamusal, özel, vakıf-dernek gibi çeşitli organizasyonlar ve ilgili kişiler.

Kaynak: OECD, 2006:15.

Bu süreçte, bölgesel kalkınmada geleneksel teşvik politikaları yerine, içsel kaynakları harekete geçirecek ve kapasiteleri arttırmaya yönelik yatırım odaklı kalkınma politikalar gündeme gelmiştir. Dolayısıyla kırsal alanlar bölgesel gelişme politikaları bağlamında kırsal teşviklerle ekonomik gelişimi sağlanan bölgeler olarak görülmekten yatırım odaklı ekonomik gelişmeyi hedefleyen bölgelere ve sektörel perspektifli gelişme politikalarından “yere özgü” kaynakların harekete geçirilmesiyle geliştirilen bölgelere anlayışı hâkim olmaya başlamıştır (Ward & Brown, 2009:1239).

Kırsal alanlara yönelik bölgesel gelişme politikalarındaki bu değişim sadece politika-strateji ekseninde kalmamış, gerek bu değişimin tetiklediği yeni işbirlikçi planlama yaklaşımlarını gerekse kurumsal kapasite açısından yönetim odaklı yaklaşımları zorunlu kılmıştır (Ortiz-Guerrero, 2013:56). İşbirlikçi planlama bağlam ve yapı odaklı yaklaşımıyla Yer’e ve organizasyon yapılarına ilişkin bakış açılarının getirdiği güç ilişkileri, işbirliklerine dayalı aktör ağları ve sosyal, beşeri, politik sermayeyi ön plana çıkaran normatif söylemlere vurgu yapmaktadır (Morrison, 2006:147). Bu açıdan kırsal farklı aktör yapıları ve zengin sermaye potansiyelleri bağlamında işbirlikçi planlama teorilerinin ilgi odağı olmuştur. Özellikle ağ odaklı ekonomik süreçlerin beslediği yaratıcılık, öğrenme ve kapasite uyumu gibi unsurların kırsal bölgeyi kurumsalcı kapasite ya da kurumsal yoğunluklar çerçevesinde yönetim odaklı geliştirme hedefi üzerinde durulan konular haline gelmiştir. Gerçekten de, yeni paradigma gelişimine paralel olarak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), Dünya Bankası, Uluslararası Kuru Alanlarda Tarımsal Araştırma Merkezi (ICARDA), kalkınma ajansları, kooperatifler ve üretici birlikleri, araştırma kurumları ve üniversiteler, odalar ve dernekler gibi düzenleyici (regulative) kurumlar ile kültür ve gündelik yaşam pratikleri ile üretilmiş ve aktörleri bilişsel olarak birbirine yaklaştıran bilişsel (cognition) kurumlar yeni paradigma karşısında gerek üretim öncesi yaptıkları araştırma ve incelemeler gerekse üretim sürecinde ve üretim sonrasında yapılan işbirlikleriyle kırsal kalkınmayı yerel düzeyde başlatan politikaları belirleme rolü üstlenmişlerdir.

Bu yapı, bölgesel kalkınma için merkezi hükümetler tarafından yapılan desteklemelerde başarısız rekabetçi ekonominin elde edilmesi için farklı düzeylerdeki aktörler tarafından belirlenen yatırımlar ve üretim organizasyonlarıyla rekabetçi ve yenilikçi kırsal ekonomileri hedeflemiştir.

Diğer yandan, kurumlar, ajanslar ve üretici birlikleri arasındaki işbirliklerinin yüksek düzeyde gerçekleşmesine olanak sağlayan normatif kurumlar yenilikçi ve rekabetçi üretim organizasyonu için problemlerin algılandığı ve anlaşıldığı, çözüm yollarının bulunduğu kırsal mekânları ortaya çıkaracak potansiyeller olarak görülmüştür. Diğer bir deyişle, bölge içindeki işletmeler ve organizasyonlar ile etkileşimi sağlayan ve yeni üretim teknikleri için dışsal ağlarla işbirliklerine olanak tanıyan politikalar kırsal alanları bölgesel kalkınmanın yeni odakları haline getirecektir. Yani, bölgesel politikalar için kamu ve özel kurumlar ile gönüllü kuruluşlar ve üretici birlikleri arasındaki büyüyen ve artan işbirlikleri ile normatif ve bilişsel kurumlar yerel ve bölgesel politikaların uygulanması ve geliştirilmesinde, kırsal ekonominin yeniden canlandırılması ve alternatif ekonomik ve sosyal alanların ortaya çıkmasında kritik noktalarlardır.

Planlama Yazınında Kırsal Bölgeciliği Düşünmek

Kırsalın değişen ve farklılaşan özellikleri bağlamında, yeni bölgeci paradigmanın kırı yeniden tanımlama çabası ekonomik eksenli olmanın ötesinde mekânsal, sosyal ve politik ilişkiler bütününde değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada yeni bölgecilik tartışmalarının kırsal mekân üzerindeki etkileri çerçevesinde, kırsal alanı nasıl tanımlamamız gerektiğine yönelik yeni perspektifler sunmak amaçlanmaktadır. Kuramsal tartışmalara odaklı bir yöntem önerisinin benimsendiği çalışmada, yeni bölgecilik tartışmaları ile kırsal alanın dinamikleri arasındaki etkileşimin mekândaki karşılığı ortaya koyulmuştur. Buna göre yeni bölgecilik tartışmaları derinlemesine ele alınarak, sosyal ve ekonomik paradigmalardaki değişimle birlikte kırsal alanlara yönelik üç farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşımda, mekâna gömülü yerleşik ilişkiler bağlamında kırsala yüklenen anlam ve yer’e odaklı ilişkiler

çerçevesinde kırsal alanlar mekânsal birimler olarak yeniden değerlendirilmiştir. İkinci yaklaşımda, yeni üretim örgütlenme modelleriyle bilgi-beceri birikimine sahip, uzmanlaşmış, rekabetçi, teknoloji düzeyi yüksek ve yenilikçi üretim alanlarına sahip ve üretim örgütlenmesi/yapısı, sosyal ve kültürel birikimi, mekânsal ve kurumsal kapasitesiyle kır-kent gerilimi yerine işlevsel-alansal/konumsal ilişkiler bağlamında kırın yüklendiği yeni roller belirlenmiştir. Son yaklaşımda ise, dayanışma ağlarının kurulabilmesi için gerekli kültürel ve sosyal atmosfere sahip, emek-sermaye arasında güven ortamını sağlayan sosyo-kültürel kimlik ve kurumsal kapasitenin sunduğu sosyal sermaye pratikleri bağlamında kırsala yüklenen anlam keşfedilmiştir.

Yer/mekân Odaklı Yaklaşımlar Bağlamında Kırsalı Keşfetmek

Bölgesel ölçekli çalışmalarda, kent ve kır arasındaki tartışmaların genellikle kent lehine gerçekleşmesi kırsal alanlara yönelik bilimsel çalışmaların sürekli geride kalmasına neden olmuştur. Özellikle mekânda yaşanan değişim sürecini tanımlayan yeni ekonomik paradigmalarda kentsel mekâna yönelik politikaları ve stratejilerine -sanayi kümeleri, yenilikçi ve rekabetçi üretim bölgeleri, hizmetler ve servis sektörleri, yönetim merkezleri- yönelik yoğun bir yazın gelişmişken, kırsal alanlarda yaşanan değişim süreci büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Ancak kentsel ekonomik ve sosyal yapı karşısında kırsal alanlarda var olan düşük ücret ve beceri, benzeşen üretim biçimi ve tarzı, düşük verimlilik ve rekabet gibi zorluklar yeni ekonomik paradigmalarda çerçevesinde bölgesel büyüme için yeni çözüm alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu politika kırsal alanları tarımsal üretim ve gelir, tarımsal rekabet ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen teşvikler söyleminden kurtararak rekabetçilik ve yenilikçilik, yerel değerlerin ve kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi ekseninde gerçekleştirmiştir (OECD, 2006:15-16). Dolayısıyla, kırsal mekân bu tartışmaların temel odağı haline gelmiştir.

Bu yaklaşım mekânı, belirli arazi parçalarını bir araya getirerek ortaya çıkan kolajın üretime yönelik sunduğu olanaklar olarak tanımlamanın ötesinde, ekonomik ve kültürel çeşitlilik, farklı beşeri ve sosyal pratikler üzerine odaklı ilişkisel boyutta ele almaktadır. Son yirmi yılda hâkim olan ekonomik paradigmalardaki değişimin neticesinde, kırsal alanlar sadece benzer ekonomik üretim ve sosyal yaşam alanlarını tanımlayan geleneksel mekânlar olmanın yanı sıra, ekonomik ve sosyal süreçlerin değişim geçirdiği ilişkilerin karmaşık bir yapı gösterdiği yerler olarak ele alınmaya başlanmıştır (Mahon, 2007: 345). Bu karmaşık yapı yaşam biçimi, örgütlenme normları, kültürel ve beşeri alışkanlıklar olarak sosyal ilişkilerin üretildiği mekânlardan, ekonomik üretim biçimleri ve organizasyonlara, mekânsal kullanım biçimleri ve ihtiyaçların biçimlenmesine kadar birçok süreci barındırmaktadır. Bu nedenle kırsaldaki değişim mekân/yer ilişkisi üzerinden tartışılmıştır.

'Yer' bilgi, beceri, yetenekleri içerisinde barındıran ve geliştiren bir olgu olarak; özgünlük, çekicilik, mekânsal çeşitlilik, kültürel zenginlik, sinema-spor olanakları gibi fiziksel özelliklerin yanı sıra, aktörler arası davranışlar ve üretim-tüketim kalıpları gibi mekânın statik, önceden belirlenmiş ve bağımsız olarak temsiline dayalı anlayış yerine gömülü pratiklerin kendilerini yeniden ürettiği bir bağlam içerisinde tanımlayan zenginliklerin ve karmaşıklığın keşfedilmesi sorunsalı üzerinden tartışılmaktadır (Country vd., 2016:459). Bu belirli yerlere ilişkin teklikleri tanımlayan özellikleri çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik yapı içerisinde yerin zenginlikleri ve karmaşıklığı bağlamında keşfedebilme yetisi kazandırmaktadır.

Dolayısıyla, paradigmanın mekâna yüklediği anlam bölgesel kalkınma sürecinde kırsalın üstleneceği role yönelik ipuçları sunmuştur. Kırsal mekâna ilişkin bu kompleks yapı, Lefebvre (1991:33-39)'in mekânı anlamaya yönelik sunduğu mekânsal pratikler (spatial practices), mekânın temsili (representations of space), temsil mekânları (spaces of representation) gibi üç aşamalı bir yaklaşımla açıklanabilir. Çünkü bu yaklaşım mekânı formel ve soyut kavramlar ile yerel semboller ve politik/ideolojik düşünce temelinde açıklamanın yanı sıra, tescillenmiş rutin etkileşimler ve belirli sosyal ilişkileri ifade eden bir yapı olarak kabul etmiştir (Halfacree, 2006:50; Harvey, 1990). Bu yapı yerelde ortaya çıkan yaşam biçimleri ve alışkanlıklara göre şekillenen normlar ve kurallara dayandırılarak açıklanmaktadır. Çünkü nüfus, ekonomik ve sosyal yapı, çevresel dinamiklerin ortaya koyduğu toplumsal normlar ve kuralların işlevsel ilişkileri arasında mekânda sıkı ilişkisi söz konusudur. Yani, mekân sosyal ve ekonomik dünyayı direkt olarak biçimlendiren soyut güçleri içerisinde barındıran bir unsur olarak değerlendirilir (Graham & Healey, 1999:624). Üretim ve tüketim aktivitelere göre açıklanan bu anlayış kırsal mekânın gelenekselden daha çok modern, tarımsal aktivitelerin yanı sıra imalat ve servis hizmetlerinin verildiği, statik yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe doğru bir evrilme süreci yasadığını göstermektedir. Lefebvre'in bu kavramsal yaklaşımıyla büyük ölçüde benzeşen ve Moscovici tarafından geliştirilen sosyal temsil (social representation) (Mahon, 2007:346) kavramı üzerinden kırsal mekânın anlaşılmasına yönelik tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar bireylerin sosyal ve fiziki çevre içerisinde elde ettiği deneyimleri, alışkanlıkları ve çeşitliliği nasıl anladığı, açıkladığı ve ifade ettiği temel düşüncesi üzerinden kurgulanmıştır.

Bu tartışmalar kırsal mekânı sadece yaş, cinsiyet, eğitim ve etnisite gibi kavramlar üzerinden ifade etmemekte, aynı zamanda içsel ve dışsal etkileşimleri, tarımsal ve tarımsal olmayan faaliyetleri belirleyen sosyal ilişkilerin, davranışların ve bağlantıların homojen bir yapı göstermediği ağ ilişkilerinin bulunduğu alanlar olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu perspektif kırsala yönelik tartışmaların ya da retoriklerin geliştirilmesinde tarımsal olmayan konulara da odaklanılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, bu durum kır ile kırsal toplum

ve üretim arasında yeni bir ilişkiyi açıklarken, kırsal mekânı dışa açık, esnek sosyo-ekonomik, politik ve kültürel aktivitelerinin birimi olarak tanımlamıştır (Ortiz-Guerrero, 2013:54).

İşlevsel-Alansal Yaklaşımlar Bağlamında Kırsalı Keşfetmek

İfade edildiği gibi ilişki boyutta kırsal mekânı yeniden ele alan yeni bölgeci yaklaşım, temelde düşük verimlilik ve azalan ekonomik önem karşısında kırsal alanı yeni ekonomik paradigmlar çerçevesinde yeniden keşfetmek, sosyal ve ekonomik sistem içerisinde rolünü yeniden belirleme hedefi üzerine odaklanmıştır. Kırsal coğrafya gerçekte fiziksel formların, politik güçlerin sosyal yapıların, ekonomik aktivitelerin ve çevresel baskıların bir mozaiği biçiminde algılanır. Yeni bölgecilik ise kırsal içerisinde farklı sosyo-ekonomik sermayelerin gelişimi, sosyal eylemlerin analizi, farklı yönetim seçeneklerinin anlaşılması ve kompleks yapıyı ifade etmeye yönelik kurumsal zorlukları sistematik biçimde ifade eder (Ortiz-Guerrero, 2013: 54). Diğer bir deyişle, kişisel ilişkilerden daha çok kurumsal ilişkilerin yoğunlaşması, işgücü çeşitliliğinin ve tarımsal alanlarının yeniden biçimlenmesi, tarımsal arazilerin tesis (amenity) değerinin yeniden değerlendirilmesi ve yeni ekonomik aktivitelerin ortaya çıkması kırsal alanların tek merkezden yönetilme becerisini kaybetmesine yol açmış (Selfa, Fish, & Winter, 2010: 596) ve yönetim odaklı kurumsal yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Türdeş bir yapı olmaktan uzaklaşarak işlevsel ve konumsal özellikler açısından çeşitlenen ve karmaşıklaşan kırsal mekân olgular, organizasyonlar ve kanunlar gibi düzenlemeleri kapsayan formel kurallar; sosyal normlar, inanışlar, alışkanlıklar ve toplumsal beklenti/eylemleri kapsayan enformel kısıtlayıcıları destekleyici özellikler tarafından açıklanmıştır (Storper, 1997).

Yeni bölgeci yaklaşım, sosyal, ekonomik ve kültürel mekân oluşum süreçlerinin kavranması yoluyla kırsal mekânda yaşanan değişim sürecini yönetme becerisine vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan, özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan önemli farklılıkları barındıran kent ve sanayi coğrafyası özelinde yoğunlaşan literatür, kırsal mekândaki farklılaşmayla birlikte yeni mekânsal çözümleme alanları üzerinde tartışmalara da girmiştir. Öyle ki, tarihsel süreç içerisinde değişen mekânsal üstünlükler ve öncelikler, kırsal mekânın konumsal ve alansal örgütlenmesinde şekillendirici etkisi vardır. Mekânda gerçekleşen ekonomik eylemler ile sosyal davranış ve tutumların, alışkanlıklar ve normların zaman içindeki değişim arasında yakın ilişkisi söz konusudur. Mekândaki değişim sürecini açıklamaya yönelik, ekonomik coğrafya yaklaşımlarında tartışılan yol bağımlılığı (path dependency), örgütsel rutinler (organizational routines), birikimsel nedenleme (cumulative causation), bölgesel kilitleme (locational lock-in), yığılma ekonomileri (agglomeration economics) ve kümelenme (clustering) gibi kavramsal yaklaşımların artık kırsal mekân ve kırsal üretim örgütlenmesini irdelemek için gerekli olduğu tartışılmaktadır

(Ter & Özbek, 2005:528). Örneğin, Amin and Thrift (1995) bir bölgede (territory) yığılma ve kümelenme sürecinde ortaya çıkan öğrenme kapasitelerinin formel ve enformel kurumlar aracılığıyla ekonomik aktiviteleri ve girişimciliği beslediğini belirtmişlerdir. Benzer biçimde, Storper (1995) küme gelişiminin mekânda çeşitlenen işlevleri kurumların pozitif dışsallıkları ile bölgesel performansa katkı sağladığını iddia etmiştir. Diğer yandan her bölge gelişme politikalarına yön verecek konumsal sermaye (aktörlerin birlikte çalışmasına olanak sağlayan coğrafik lokasyon ve büyüklük, yetenek, iklimsel koşullar, gelenekler, doğal kaynaklar, yaşam kalitesi, enformel kurallar vd.) (OECD, 2001:15-16) potansiyeline sahiptir vurgusuyla yeni bölgeci yaklaşımlara referans vermektedir.

Kırsal mekâna ilişkin bu tartışmaların odağında yer alan olguların uygulanabilirliği ve geçerliliği, kırsal alanın işlevsel ve konumsal sınırları içinde sınımlanabileceği gibi bölgesel politika ve paradigmlar için yeni perspektiflerin açılmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle kümelenme, yörünge bağımlılığı ve örgütsel rutinler, mekânda yeni bölgeci odaklı oluşumun temelini oluşturmuştur. Storper (1995:194), mekân ve teknoloji arasındaki ilişkileri tanımlarken norm ve değerler, alışkanlıkların belirli bir mekânda gömülü olduğunu ifade ederek: "... örgütler, teknolojik bir yörünge boyunca yol almak üzere belirli bir mekân parçasında kümelenmektedir (Ter & Özbek, 2005:528)" görüşünü savunmuştur. Kırsal mekânların mekânsal-tarihsel ağırlıklarının, kurumsalcı bir perspektifte ele alınmasının temel nedenlerinden bir diğeri ise teknolojik gelişmelerin mekânda meydana getirdiği yeniliklerdir. Yeni teknolojik gelişmeler kırsal ile kent arasındaki etkileşimi güçlendirmiş ve kırsal mekândaki değişim sürecini tetikleyen en önemli bileşeni olmuştur. Çünkü kırsal mekândaki homojen yapının bozulması ve daha işlevsel/konumsal boyuta gelmesi teknolojik gelişmelerin kırsalın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısında ortaya çıkardığı farklılaşmalarla ifade edilmektedir. Kurumsal yenilenme ve güçlü insan sermayesine dayanan "güçlü kurumsal yapı" yaratma, sosyal içerme, güçlendirme, ekonomik yaratıcılık ve işbirliği alanlarında bölgesel bir kültür oluşturma, işbirliğine dayalı "yığın ekonomileri" kurma ve güçlendirilmiş bilgi, yenilikçiliğe, stratejik vizyona ve uyarlamaya dayanan öğrenen bölgeleri teşvik etme düşüncesi, kırsal mekân ile teknolojik gelişmeler arasındaki karşılıklı ilişkileri canlandırmıştır. Çünkü yeni bölgeci yaklaşımlarda, bölge sosyal varlık olarak ele alınmaktadır. Küreselleşmenin sunduğu politik önceliklerin tanımlanmış olmasıyla birlikte, bölgelerin nasıl davranacağına ipucu veren yerel değerlerin belirlenmesi mekânı rasyonel ve çoğulcu bir yaklaşımla ele almayı da zorunlu kılmıştır. Bununla beraber, küreselleşmeyle ulaşım ve iletişimde yaşanan teknolojik gelişmeler, artan sermaye hareketliliği ve bölgesel rekabet, firmaların gelişmiş bölgelerde yer seçmesine ve bu bölgelerin daha hızlı büyümesine olanak sunarken; az gelişmiş bölgelerdeki kaynakların tükenmesine yol açmıştır. Geline bu noktada, yeni bölgesel stratejilerde büyük metropoliten alan-

ların yanında, kırsal alanları yeni ekonomik gelişmenin mekânı olarak değerlendirme anlayışı hakim olmuştur. Günümüzde ulaşım ve bilgi-iletişim teknolojilerinin artmasıyla gün geçtikçe kır ve kent ayrımı kalkmaya başlamıştır. Kent ve kır birbirine benzemeye başlamıştır. Kır artık kentsel hizmetleri de içinde barındırmaya başlamıştır. Kırsal alanlar da artık yeni üretim tekniklerinin tartışılmaya başlandığı mekânlar olarak görülmüştür. Kırsal alanlardaki yeni üretim tekniklerinin en önemli bileşeni ise, yer'e özgü kaynaklar, aktivitelerin yoğunlaşması ve bilgisel aktarıma vurgu yapmanın yanı sıra, ekonomik odakların temelinde yatan yeni üretim sürecindeki teknolojik gelişmelerdir. Kırsal alanlardaki tarihi ve kültürel birikim, teknolojinin yaratılması için gerekli sosyal süreçler, değer zinciri, iş bölümünü ortaya çıkarır.

Bu anlayış, kırsal alanları işlevsel ve alansal bir çerçeveden daha çok tarihi ve sosyo-kültürel normları/alışkanlıkları referans alan bir anlayışla açıklamayı ve daha organizasyonel formlara göre belirlenen çözümleme üzerine yoğunlaşmayı zorunlu kılmıştır. Çünkü kırsal alanlar küreselleşmenin neden olduğu hızlı dönüşümlerle yüz yüze kaldığında üretim dinamikleri, kırsalın ulusal toplumla olan entegrasyonu, kültürel boyutu, kırsalın ülke içindeki rolü, sosyal ve politik aktörlerin rolü ve demografik yapısı yeni bölgeci bir bakış açısıyla incelenmesi ve değişim süreciyle kırsalın artan çeşitliliği, karmaşıklığı ve çok boyutlu yapısının ortaya konulması önemli bir çözümsel gereklilik olmuştur. Yani, kırsal mekânların tarihsel süreç içinde belirginleşen mekânsal ve sosyo kültürel ağırlıklarını birlikte ele alan fiziki ve sosyo-kültürel yapı unsurlarının sentezi, yeni bölgeci bir çözümlemeyi gerektirecek ölçüde sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel yapı unsurlarıyla yakından ilgilidir (Ter & Özbek, 2005:528).

Mekân kavramının değişen anlamı ve kırsal alan yönetimi/yönetişimine ilişkin ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, sosyal ve ekonomik bir eylem olarak üretim organizasyonlarını yeniden biçimlendirmiştir. Yani, yeni paradigmada yerel, ulusal, çok uluslu yönetimler ve STK'ların temel aktör olarak tanımlandığı yönetim sistemi kırsal ekonomilerin çeşitlenmesi ve ortaya çıkmasında etkili olmuştur (OECD, 2006:15-16). Mekân ve yönetim süreçleri üretim organizasyonlarını bireysel üretim olmaktan çıkararak, kırsal alanları hem diğer ekonomik yapılar karşısında rekabet edebilir kılmış hem de kentsel baskılar karşısında avantajlı hale getirerek bölgesel gelişmede rolünü yeniden keşfetmiştir. Böylece, farklı düzeylerde aktörlerin ağ odaklı işbirlikleriyle açıklanan üretim organizasyonları, kırsal mekânın ve kurumsal yeniden yapılanmasının sunduğu avantajlar ile bilgi ekonomileri için önem arz etmeyen kırsal alanları yenilikçi ve öğrenme süreçleriyle tanıştırmıştır. Bu süreç sadece kırsal alanlarda tarımsal işletmelerin yeni tarımsal teknolojilere adaptasyonu değil, aynı zamanda yeni kolektif öğrenme, işbirliği ve iletişim süreçlerinin ortaya çıkardığı sosyal yenilikçi süreçler ile ekonomik, sosyal ve kültürel çeşitliliği besleyerek

kırsal gelişme süreçlerini hızlandırmıştır. Bu kırsal alanlarda katılımcı, farklı aktörlerin birlikteliği, bireyin güçlendirilmesi gibi çok boyutlu yapının tartışılmasının yolunu açmıştır (Neumeier, 2017:37).

Dolayısıyla, yenilikçiliğin kompleks ve kapsamlı tanımı, farklı düzeylerdeki bilgi kaynaklarından bilgilerin elde edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, üretim süreçlerinde yenilikçi süreçleri destekleyen araştırma kurumları, eğitim kurumları, uluslararası kuruluşlar, resmi kurumlar gibi kamusal sektörler, girişimciler, ticari kuruluşlar, çiftçi birlikleri, toplumsal kuruluşlar, işçi ve işletme birlikleri gibi STK'lar ile çok aktörlü ağ ilişkisi söz konusudur. Bu aktörler arasındaki ilişki, sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel mekânın gelişmesine öncülük edecek aktiviteler için bilgi sağlamaktır. Bilgi aktörler arasında oluşan sosyal ağlar aracılığıyla elde edilir. Her ne kadar, sosyal ağlar kurumlar, kurallar, kanunlar, alışkanlıklar, gelenekler rutinler ve sosyal ve ekonomik sistemlerin yol açtığı normların ortaya çıkardığı atmosferin oluşmasında belirleyici olsa da, coğrafik yeniden yapılanma sürecinde mekân içerisindeki bağlar tarafından etkilenen pratikler, süreçler ve ilişkiler setinin üretim atmosferi üzerindeki etkilerine odaklanır (Gunadi, 2011; Naughton, 2014:13). Dolayısıyla yenilikçilik sadece bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve niteliğine göre belirlenen bir süreç olmanın dışında, aynı zamanda bilgi kaynakları arasındaki bilgi akışını sağlayacak ağların niteliği ve güvenilirliğini kapsayan kompleks bir yapı göstermektedir. Bu yüzden, zamana bağlı mekânsal değişimler (mekânda ortaya çıkan alışkanlıklar, deneyimler ve normlar) ve kurumsal yapının sunduğu kısıtlayıcı ve sağlamlaştırıcı etkenler (aktörlerin niteliği, çeşitliliği ve gücü) hem benzer karakterdeki yerleşmeler içerisinde hem de farklı karakterdeki yerleşmeler arasında yenilikçi süreçlerin etkinliği üzerinde belirleyicidir. Dolayısıyla, yeni paradigmalar ekonomik ve sosyal eylemlerin gömülü olduğu kırsal mekân üzerinde sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel yapının yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Bu kırsal mekânın kullanımından algılanma biçimine, yönetim ve üretim süreçlerinde bireysellikten çok aktörlü ve işbirlikçi organizasyonlara, üretimden pazarlama süreçlerine yenilikçi ve rekabetçi ekonomik aktiviteleri harekete geçiren bir motor görevi görmektedir. Bu nedenle, üretim ve tüketimin gerçekleştiği, yeni ekonomik ve sosyal eylem alanları, yerel ve küresel ekonomilerinin birleştiği alanlar olarak kırsal mekândaki değişim sürecini algılayanın yanı sıra ekonomik ve sosyal yapının yeniden üretiminde rol oynayan anahtar aktörler ve yeni üretim süreçlerine adaptasyonu kırsal alanları diğer alanlardan farklı ve avantajlı kılacak temel bileşenlerdir.

Sosyal Sermaye Pratikleri Bağlamında Kırsalı Keşfetmek

Bölgesel gelişme teorileri, paradigma kaymalarıyla birlikte karşılıklı işbirlikleri, güven ve normlar gibi sosyal unsurlar üzerinden bölgede var olan ortak değerler ve anlayışların

ekonomik ilişkilere yönelik işbirliklerini ve faaliyetleri kolaylaştırdığı üzerinde durur (Çekiç & Ökten, 2009:209). Yukarıda tartışıldığı gibi, kırsal bölgeler bu tartışmalar bağlamında bilgi, beceri, yetenekleri içerisinde barındıran ve yer'e ilişkin neden-sonuç ilişkileri derinlemesine ele alan dinamik bir yapı içerisinde tanımlanmıştır. Bu yaklaşım mekânsal parçaları birbirinden ayıran ve mekâna teklik özelliği kazandıran unsurlar üzerinden üretim organizasyonunu yenilemekte ve bölgesel gelişmeyi hedeflemektedir. Ley (1978)'in yer'e ilişkin aktörler arasında oluşan müzakerelerin ortaya çıkaracağı sonuçların sosyal olarak oluştuğu ve aktörlerin yerel kimliklerinin nasıl güçlendirdiği üzerine yapılan çalışmalarında aslında yer'in ilişkisel nedenlerini derinlemesine ele alındığı, bir başka deyişle sosyal sermaye unsurları bağlamında yer'in ilişki ağlarını açıklamaya çalıştığı görülmüştür. Sosyal sermaye zengin ilişkisel nedenleri barındıran kırsalın fiziki ve kültürel altyapısının geliştirilmesi, yenilikçi ve rekabetçi üretim organizasyonuna sahip olması, mekânsal-sosyal-ekonomik çeşitliliğe ve farklılıklara sahip olması, mekânsal üstünlüklerinin belirlenmesine katkı sağlaması ve bölgesel ekonomik rekabete direnç göstermesi açısından var olan önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Bölge planlama yazınına göre, sosyal sermaye sosyal çevre içerisinde gömülüdür (Ruuskanen, 2004). Bu sosyal çevre ve kurumlar tarafından biçimlendirilen ekonomik aktiviteler, aktörlerin davranış ilişkileri, ağ yapıları, kültürel çevre tarafından biçimlendirilen sosyal ilişkiler bütünü kapsamaktadır (Ruuskanen, 2004). Bu nedenle, sosyal sermaye ekonomik aktörler arasında ortaya çıkan eylemlerin koordinasyonu ve işbirliğini düzenleyen bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır.

Yeni paradigma tartışmalarında, özellikle yerel dinamiklerle ortaya çıkan üretim alanları yeni üretim örgütlenme modelleriyle bilgi-beceri birikimine sahip, uzmanlaşmış, rekabetçi, teknoloji düzeyi yüksek ve yenilikçi üretim alanlarına dönüştürme ve gıda güvenliği, sağlıklı yaşam alanları-temiz çevre, kültürel miras, çekici doğal yapı gibi potansiyeller sosyal sermaye mekanizmasıyla öne çıkarılabilmektedir ve kentler karşısında kırsalın cazibesi yeniden keşfedilebilmektedir (Yenigül, 2017:17). Dolayısıyla, sosyal sermaye kırsal bölgelerin yer'e özgü bilgi birikimini, becerili insan sermayesini ve gerekli altyapı olanaklarını harekete geçirecek temel dinamikleri içerisinde barındırmaktadır. Çünkü öğrenme geçmişteki kararlardan ders çıkararak gelecekle ilgili talepleri belirleyen yörünge bağımlı bir süreç olarak görülür. Bu çerçevede, yeni bölgeci tartışmalar bağlamında sosyal sermaye unsurlarının kırsal bölgelerin üretim organizasyonu ve rekabetçi yapısı üzerindeki etkilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Sosyal sermaye, karşılıklı faaliyetleri güçlendirir, birlikte faaliyet gösterme arzusu ve gönüllülüğü arttırarak, yerel ekonomiyi canlandırır. Bu yerelin daha çok bilgi temelli ekonomilere yönelik gelişme dürtüsünü canlandırır. Böy-

lece, sosyal sermaye kırsalda benzer hedeflere odaklanmış aktörleri farklı amaçları gerçekleştirmeye yönlendirecek yerleşme ekonomileri, sosyal yenilikçilik ve kırsal çekiciliğin gelişmesine olanak tanır.

- Sosyal sermaye, beşeri ve entelektüel sermayenin yayılması için kritik öneme sahiptir. Çünkü beşeri sermayenin etkin ve başarılı olabilmesi bireylerin sahip olduğu bilgi ve deneyimlerin, yenilikçi kapasitelerin üretim odaklarına ve politik çevreye aktarılmasıyla mümkün olabilecektir. Özellikle benzer sosyal ilişki ağlarına sahip kırsal bölgeler, yeni paradigma kaymalarıyla birlikte farklı düzeyde ve ölçekte ağlara eklenme ihtiyacı duyacaktır. Sosyal sermaye kırsal bölgede, gömülü davranışlar ve işbirliği odaklı farklı sosyal ağ potansiyellerinin varlığı ile toplumsal yetkilendirme ve tüm paydaşların birlikte öğrenmesine olanak tanıyacak bilgi ve yeniliklerin transferi ve yayılımı sağlayacak ve ortaya çıkabilecek riskleri, maliyetleri ve belirsizlikleri azaltacaktır.
- Sosyal sermayenin yol açtığı güçlü işbirlikleri ve aktörler arasındaki girişimci kültürün oluşması, kırsal bölgelerin zayıf olan bölge dışı bağlantılarının güçlenmesine yol açarak, aktörlerin farklı bölgelerdeki aktörler ile işbirliği yapma arzusunu artırarak bölgeler arası rekabeti canlandıracaktır. Böylece bölgelerin kolektif öğrenme, yenilikçilik, rekabetçilik gibi dinamik sarmal içerisinde gelişimini tetikleyecektir.
- Yeni bölgeci tartışmaların odaklandığı temel konulardan biri olan aktörler arası ilişkiler ve etkileşimler, sosyal sermaye unsuru olarak kabul edilen sosyal ağlar üzerinden yürütülmektedir. Bir aktörün sosyal bir ağa katılması, işbirliğine gönüllülüğü, ortak hedeflerin paylaşılması gibi avantajlar ile iş fırsatları yaratır ve iş hareketliliğini kolaylaştıran bilgi birikimi sağlar. Yeni paradigma bağlamında kırsal bölgelerde ortaya çıkan sektörel çeşitlilik ve bölge insanının bu çeşitliliğe uyumu sosyal ağların yapısı ve niteliği ile doğrudan ilişkili olacaktır. Farklı sosyal ağ potansiyeline sahip kırsal bölgeler, ekonomik faaliyetler açısından çeşitliliğin arttığı, bilgi-yoğun yerel ekonomilerin geliştiği bölgeler haline gelirken, bu etki kırsal bölgeleri bölge dışındaki girişimciler için çekici hale getirecektir.
- Sosyal sermaye karşılıklı ilişkileri güçlendiren, yurttaşlık bilincini/hassasiyetini arttırarak katılımcı ve uzlaşmacı anlayışı geliştiren ve pozitif dışsallıklar ile beşeri ve fiziki çevrenin gelişimine katkı sağlayarak, yaşam kalitesi açısından kentler karşısından önemli dezavantajlara sahip kırsal bölgelerin yeni yaşam alanları haline gelmesine olanak sağlar. Bu nedenle, sosyal sermaye kentsel alanlarda yaşam maliyetlerinin artmasıyla birlikte kentleri terk eden sosyal gruplar (Yenigül, 2017:18) için kırsal bölgelerde alternatif iş ve yaşam alanlarının gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada, temelde bölgesel kalkınma sürecinde kentsel yerleşmeler ve aktiviteler karşısında önemini kaybeden kırsal yerleşmelerin paradigma kaymaları ile yeniden keşfedilmesi ve bölgesel gelişme sürecindeki rolünün tanımlanması amaçlanmıştır. Tarihsel olarak kırsal alanların sosyo-iktisadi, sosyo-kültürel ve sosyo-mekânsal ağırlıkları, yeni paradigma tartışmalarında mekânsal, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim/dönüşüm sürecini başarılı kılabilecek soyut olgular çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Bu süreç ekonomik-sosyal boyuttan kültürel boyuta, mekânsal özelliklerden çevresel özelliklere, normatif ilkelere işlevsel-ilişkisel ilkelere doğru dönüşüm geçiren kırsal mekânları aktörlerin rolü, görevi ve sorumluluklarından planlama sürecine ilişkin kavramsal ve kuramsal gelişmelere, mekâna ilişkin tanımlamalardan mekânın algılanma ve davranış biçimine, yasal düzenlemelerden politik-siyasi kaygılara ve uygulama sürecine, bireyselci üretimden işbirlikçi ve rekabetçi-yenilikçi yeni üretim modellerine kadar birçok konuda yeni bölgeci yaklaşımlar yazını içerisinde kritik noktaya taşımıştır. Bunun yanı sıra, makalede tartışıldığı gibi iklim değişikliği, gıda güvenliği, bioçeşitlilik ve enerji tedariki gibi büyüyen küresel ölçekli konular kırsal mekânın yeniden keşfedilmesinde önemli unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Dolayısıyla, özellikle kır-kent gerilimi bağlamında önemsizleştirilen ya da edilgen bir duruma terk edilen kırsal alanlar, yeni bölgeci yaklaşımlarla birlikte yer'e özgü dinamiklerini yeniden harekete geçirerek bölgesel kalkınma yazınında kritik bir konum kazanmıştır. Özellikle, küresel ve post-modern akımların etkisiyle ortaya çıkan yeni bölgecilik yaklaşımları yeni kurumsal ve örgütsel yapı, ağ temelli mekânsal ve ekonomik organizasyonlar, sosyo-kültürel süreçlerle ilişkilendirilmiş dinamik kırsal alanlar bölgesel kalkınma politikaları için yeniden keşfedilmesi gereken mekânlar olarak görülmeye başlanmıştır. Bir başka deyişle, geleneksel paradigmlar tarafından göz ardı edilen ya da önemsiz olarak görülen kırsal alanlar, yere-özü ve içsel dinamiklere dayalı kalkınma modellerinin yanı sıra mekânsal-iktisadi ve sosyo-kültürel yapısındaki avantajlarıyla bölgesel kalkınmanın önemli unsurları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Çünkü bölgenin ekonomik yapısı, üretim yapısı ve çeşitliliğinin yegâne olmasının getirdiği rekabet gücü ve yenilikçi kapasite, sosyal sermaye potansiyelinin tetiklediği girişimci kültür, kurumsal kapasite ve bağlamı keşfetme çabaları neticesinde sosyal bağlantı yollarıyla kaynaklara erişimin ekonomik, mekânsal ve ruhsal refahı güçlendirdiği kabul edilir.

Diğer taraftan, bölgesel gelişme planları kapsamında yerleşik ilişkilerin beslediği avantajları barındıran kırsal bölgeler yeniden keşfedilmiş ve mekânsal tartışmaların odağına oturmuştur. Bugün kırsal alan bölgesel gelişme politikaları bağlamında en az kentsel/metropoliten alanlar kadar önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle metropoliten alanlarda artan kentsel problemler

karşısında ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile kırın güçlü kurumsal ve sosyal sermaye potansiyeli karşı kentleşme (counter-urbanization) hareketleriyle birlikte farklı sosyal gruplar için cazibe alanları haline gelmiştir.

Sonuç olarak, modernleşme döneminin hâkim olan paradigmlarında ihmal edilen kırsal alan erişebilirlik olanaklarının artması, güvenli gıda tedarikine eklenme, doğal ve temiz çevre olanaklarından yararlanma gibi modernite sonrası dönemin kentlerinde karşılanması mümkün olmayan işlevler ile kırsal coğrafyaya yönelik gelişen yeni sosyal, politik ve mekânsal yaklaşım, üretim süreçlerinde yeni etkileşimler, stratejiler ve pratiklerin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu süreç ise, ağ odaklı işbirlikleri ve kurumsal yeniden yapılanmaya temellenen anlayışla yönetilebilir (McDonagh, 2013:716). Diğer bir deyişle, kişisel ilişkilerden daha çok işbirliği, güven, karşılıklılık gibi ağ odaklı ilişkilerin yoğunlaştığı, farklı ekonomik davranış formlarının biçimlendiği ve karar süreçlerinin ortaya çıktığı, bireyin öğrenme ve beceri düzeyinin geliştiren ve zenginleştiren, yönetimden yönetişime geçen örgütlenme yapısı, çeşitlenen ekonomik ve üretim yapısı gibi kurumsal kapasiteye, işlevsel/konumsal yaklaşımlara yönelik değişim süreci kırsal edilgen yapıya indirgeyen geleneksel paradigma yaklaşımlarından kurtarmıştır.

KAYNAKLAR

- Amin, A., & Thrift, N. (1995). Globalisation 'Institutional Thickness' and the Local Economy. In P. Healey, S. Cameron, S. Davoudi, S. Graham, & A. Madanipour (Eds.), *Managing cities: The New Urban Context* (pp. 91-108). Chichester: Wiley.
- Cloke, P., & Goodwin, M. (1992). Conceptualizing Countryside Change: From Post-Fordism to Rural Structured Coherence. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 17(3), 321-336.
- Country, B., Wright, S., Suchet-Pearson, S., Lloyd, K., Burarrwanga, L., Ganambarr, R., . . . Sweeney, J. (2016). Co-becoming Bawaka: Towards a Relational Understanding of Place/Space. *Progress in Human Geography*, 40(4), 455-475.
- Çekiç, T. İ., & Ökten, A. N. (2009). Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış. *Megaron*, 4(3), 203-213.
- Goodwin, M., Cloke, P., & Milbourne, P. (1995). Regulation Theory and Rural Research: Theorising Contemporary Rural Change. *Environment and Planning A*, 27(8), 1245-1260.
- Graham, S., & Healey, P. (1999). Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice. *European Planning Studies*, 7(5), 623-646.
- Gunadi, A. B. (2011). Social Networks and Innovation (Handicraft Industry in Bantul, Yogyakarta). Retrieved from Munich: Paper No: 28032.
- Halfacree, K. H. (1993). Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural. *Journal of Rural Studies*, 9(1), 23-37.
- Halfacree, K. H. (2006). Rural Space: Constructing a Three-Fold Architecture. In P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (1st ed., pp. 44-62). London: SAGE.
- Halfacree, K. H., & Boyle, P. (1998). *Migration, Rurality and the Post-Productivist Countryside*. London: Wiley and Sons Press.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Hassink, R., Klaerding, C., & Marques, P. (2014). Advancing Evolutionary Economic Geography by Engaged Pluralism. *Regional Studies*, 48(7), 1295-1307.
- Ilbery, B. (1998). Dimensions of Rural Change. In B. Ilbery (Ed.), *The Geography of Rural Change* (pp. 1-10). New York: Routledge.
- Karakayacı, Ö. (2016). Kültür Endüstrileri Kütahya'da Yerel Kalkınma İçin Bir Strateji Olabilir mi? Ekonomik Coğrafya Perspektifinde Bir Değerlendirme. In R. Erdem, H. F. Alkan Meşhur, Ö. Karakayacı, & F. Eren (Eds.), *Kütahya'da Planlama Düşünceleri Üzerine* (pp. 23-40). Konya: Atlas Akademi.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford, UK: Blackwell.
- Ley, D. (1978). Social Geography and Social Action. In D. Ley & M. Samuels (Eds.), *Humanistic Geography: Prospects and Problems* (pp. 41-57). London: Croom Helm.
- Mahon, M. (2007). New Populations; Shifting Expectations: The Changing Experience of Irish Rural Space and Place. *Journal of Rural Studies*, 23(3), 345-356.
- McDonagh, J. (2013). Rural Geography I: Changing Expectations and Contradictions in the Rural. *Progress in Human Geography*, 37(5), 712-720.
- Morrison, T. H. (2006). Pursuing Rural Sustainability at the Regional Level: Key Lessons from the Literature on Institutions, Integration and the Environment. *Journal of Planning Literature*, 21(2), 143-152.
- Naughton, L. (2014). Geographical Narratives of Social Capital: Telling Different Stories about the Socio-Economy with Context, Space, Place, Power and Agency. *Progress in Human Geography*, 38(1), 3-21.
- Neumeier, S. (2017). Social Innovation in Rural Development: Identifying the Key Factors of Success. *The Geographical Journal*, 183(1), 34-46.
- OECD. (2001). *OECD Territorial Outlook*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2006). *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. Paris: OECD Publishing.
- Ortiz-Guerrero, C. E. (2013). The New Regionalism: Policy Implications for Rural Regions. *Cuadernos de Desarrollo Rural*, 10(70), 47-67.
- Ruuskanen, P. (2004). Social Capital and Innovation in Small and Medium Sized Enterprises. Paper presented at the DRUID Summer Conference 2004: Industrial Dynamics, Innovation and Development.
- Selfa, T., Fish, R., & Winter, M. (2010). Farming Livelihoods and Landscapes: Tensions in Rural Development and Environmental Regulation. *Landscape Research*, 35(6), 596.
- Smith, M. P., & Bender, T. (2017). The Localization of Modernity. In M. P. Smith & T. Bender (Eds.), *City and Nation: Rethinking Place and Identity*. New York: Routledge.
- Storper, M. (1995). The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies. *European Urban and Regional Studies*, 2(3), 191-222.
- Storper, M. (1997). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford Press.
- Ter, Ü., & Özbek, O. (2005). Kent Merkezlerinin Oluşumunda Alansal Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(4), 527-536.
- Ward, N., & Brown, D. L. (2009). Placing the Rural in Regional Development. *Regional Studies*, 43(10), 1237-1244.
- Wheeler, S. M. (2002). The New Regionalism: Key Characteristics of an Emerging Movement. *Journal of the American Planning Association*, 68(3), 267-278.
- Woods, M. (2012). Rural Geography III: Rural Futures and the Future of Rural Geography. *Progress in Human Geography*, 36(1), 125-134.
- Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25.